

Article Info	RESEARCH ARTICLE ARAŞTIRMA MAKALESİ	
Title of Article	An Evaluation on The Current Functions of Madrasas in Istanbul Dating to 16th-18th Centuries Regarding Their State of Conservation	
Corresponding Authors	Engin ÖZTÜRK Mimar, egnozturk@gmail.com	
Submission Date Admission Date	22/06/2019 / 25/08/2019	
How to Cite	ÖZTÜRK, E. ve ESMER, M. (2019). İstanbul'daki 16-18. Yüzyıllara Ait Medreselerin Mevcut İşlevlerinin Koruma Amaçlı Değerlendirilmesi, <i>Kent Akademisi</i> , Volume 12, Issue 3 , Pages 561-574	

ORCID NO:
0000-0002-0529-9887

İstanbul'daki 16-18. Yüzyıllara Ait Medreselerin Mevcut İşlevlerinin Koruma Amaçlı Değerlendirilmesi

Engin ÖZTÜRK¹
Mine ESMER²

ABSTRACT:

The madrasas, which occupy an important place in the historical urban fabric of Istanbul, were established as institutions of higher and secondary education. In this paper, madrasas built between the 16th-18th centuries, starting with the Ottoman classical style and ending with the Ottoman baroque style until the beginning of the radical changes in the 19th century, were handled. With the help of the archival documents and photographs, a comparison of the past and present states of preservation was accomplishable and in addition, the previous repairs of the structures were examined. Moreover, interviews which were conducted with the managers-in-charge helped to evaluate the approach of the current users towards the cultural heritage. In the study, the locations of madrasas, their plan types, known repairs, registration status and dates as cultural assets, relevant decrees of the board of conservation, known and current functions were identified. Considering that madrasas are also cultural assets, their users are expected to be aware of cultural heritage and its values. The needs and demands regarding a new function to a madrasa should be determined within the scope of the conservation projects by experts in terms of prioritizing the preservation of cultural heritage.

KEYWORDS

Istanbul, Madrasa, Educational Institutions, Re-Functioning, Preservation.

ÖZ:

Amaç: İstanbul'un Osmanlı Devleti'nin başkenti olarak bilim, eğitim ve kültür alanında önemli bir merkez olmasının doğal bir sonucu olarak başkentte pek çok eğitim yapısının inşa edilmiştir. İstanbul'un Osmanlı dönemi eğitim yapıları içinde medreseler önemli yer tutar. Bu çalışmada, başkent İstanbul'da Osmanlı klasik üslubunun yerleştiği 16. yy. ile köklü bir değişimin başladığı 18. yy sonuna kadar inşa edilen orta ve yüksek dereceli eğitim yapıları olan medreseler tespit edilerek, koruma sorunlarının belirlenmesine çalışılmıştır. **Yöntem:** Arşiv belgeleri ve eski fotoğraflar yardımı ile medreselerin geçmişteki ve günümüzdeki durumları karşılaştırılarak, yapılan onarımlar irdelenmiştir. Bir alan çalışması ile tüm medreselerin mevcut durumları yerinde incelenmiştir. Ayrıca yönetici ve kullanıcılarla anket çalışması yapılarak kültürel mirasın ve kültürel değerlerin tanıtılması ve korunması konusundaki düşünceleri tespit edilmiştir. **Bulgular:** Çalışmada incelenen 61 medresenin 8 tanesinin 2017 yılında onarımda olduğu, 41 tanesinin vakıf/dernek, 12 tanesinin kamu hizmetinde (idari, iktisadi, sosyal ve bilimsel-teknik-kültürel hizmetlerde) kullanıldığı tespit edilmiştir. Ayrıca oldukça geç tescillendikleri belirlenmiştir. **Sonuç:** Medrese yapıları, aynı zamanda birer kültür varlığı oldukları için kullanıcılarından faaliyet gösterdikleri alan dışında, kültürel miras ve koruma konusunda bilinçlenmeleri ve kültürel değerleri korumaya yönelik çalışmalarda bulunmaları beklenmekte; medreselerin daha ziyade kamu yapısı olarak sosyal kamu hizmetleri ile bilimsel-teknik-kültürel kamu hizmetlerinde kullanılması tavsiye edilmektedir.

¹ Mimar, Restorasyon Uzmanı, egnozturk@gmail.com

² FSMVÜ, MTF, Mimarlık Bölümü, mesmer@fsm.edu.tr

ANAHTAR KELİMELELER.

İstanbul, Medrese, Eğitim Yapıları, Yeni İşlev Verme, Koruma /

“İstanbul’daki 16-18. Yüzyıllara Ait Medreselerin Mevcut İşlevlerinin Koruma Amaçlı Değerlendirilmesi”

GİRİŞ:

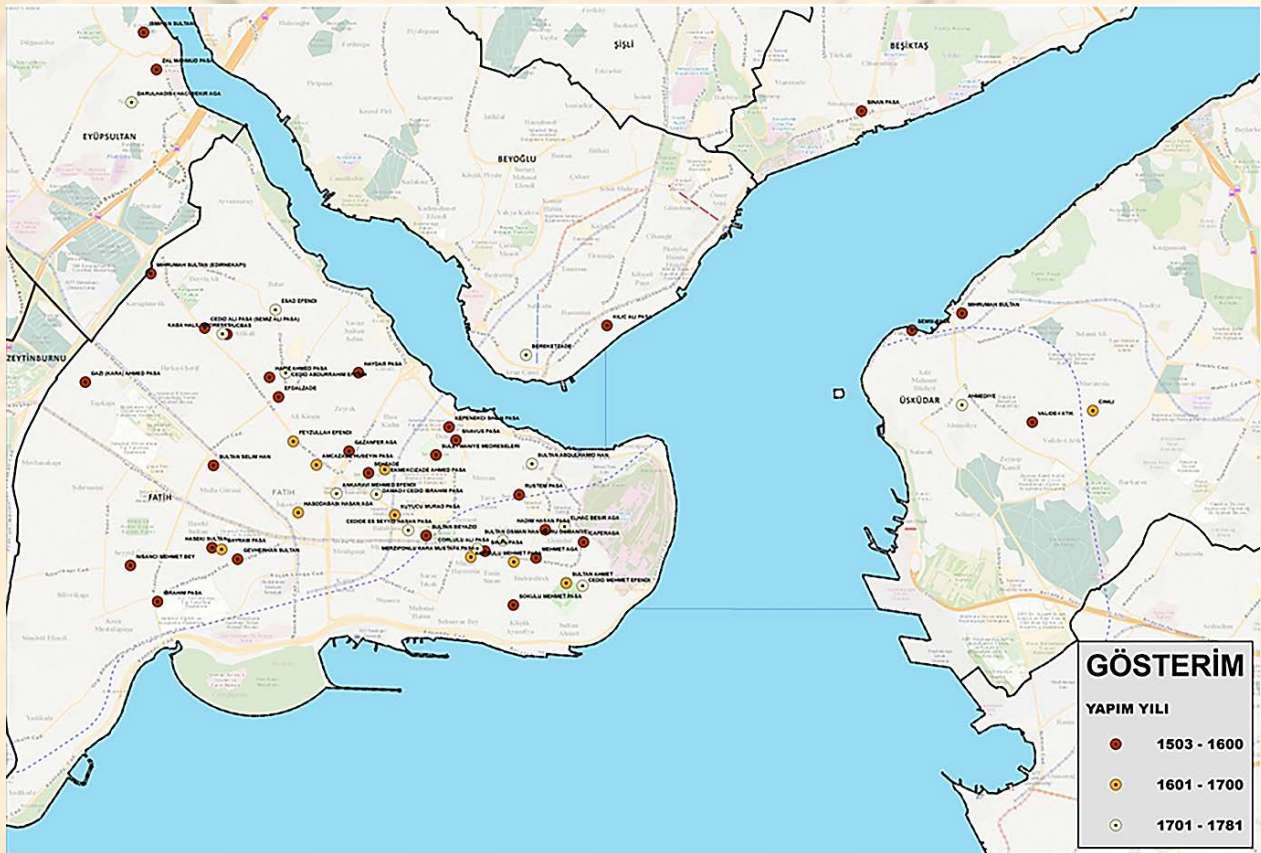
İstanbul’un Osmanlı Devleti’nin başkenti olarak bilim, eğitim ve kültür alanında önemli bir merkez olması, bunun doğal bir sonucu olarak başkentte pek çok eğitim yapısının inşa edilmesini doğurmuştur. İstanbul’un Osmanlı dönemi eğitim yapıları içinde önemli bir yer tutan medreseler, İslam dünyasında Selçuklulardan itibaren devlet tarafından desteklenmiş ve yönlendirilmiştir. Eğitim kurumları olarak medreseler, siyasi çekişmeler ve iktidar mücadelelerinde halkı etkileyen toplumsal meselelerin kamuoyu nezdinde ele alınıp, tartışılmasına ve değerlendirilmesine de katkıda bulunmuşlardır.

Fatih Sultan Mehmet’in (1451-1481) külliyesi içinde yaptırdığı Semaniye medreseleri sayesinde, İstanbul devlet merkezi olmakla kalmayıp ilim merkezi konumuna da ulaşmış; bu gelişim Mahmud Paşa, İbrahim Paşa, Davut Paşa gibi vezirler ve diğer önemli devlet adamlarıyla padişahlar tarafından I. Süleyman’ın hükümdarlığının (1520-1566) sonuna kadar devam etmiştir (Kütükoğlu, 2000: 4). Ancak, 16. yy.’da Sultan III. Murad devrinden (1574-1593) itibaren medreselerde bir bozulma başlamış; 18. yy.’da medreselerin giderek kötüleşen hali, ilerleyen Batı karşısında Osmanlı ilim ve fenninin çok geri kalması neticesini doğurmuştur (Kütükoğlu, 2000: 11). 18.yy.’ın sonundan itibaren medreselerdeki eğitim ile ilgili iyileştirme çabaları hız kazanmıştır. Batı ile arada açılan uçurumu telafi edebilmek için çağdaş yükseköğrenim kurumları olarak Mühendishane ve Tıbbiye mektepleri açılmıştır (Beydilli, 1995: 9). II. Mahmud devrinde (1808-1839) ise orta öğretim kurumları iyileştirilmeye çalışılmış; sıbyan mekteplerinin üstünde eğitim vermek üzere rüşdiye ve idadiler açılmıştır (Kodaman, 1980: 19). İstanbul’dan başlamak üzere, ilk mekteplerin 1824 tarihli bir fermanla zorunlu hale getirilmesi, yine 19. yy.’daki köklü değişikliklerden biri olmuştur (Araz, 2013: 23). Çocukların eğitimi ve yetiştirilmesi Osmanlı Devleti’nde 19. yy.’ dan evvel devletin ilgilendiği ve politika geliştirdiği bir mesele değildir (Araz, 2013: 100). 19. yüzyılda “Batılılaşma” dönemi olarak da adlandırılan modernleşme sürecinde, Osmanlı eğitim sisteminde gerçekleştirilen bu önemli değişikliklerle birlikte kaçınılmaz olarak eğitime yönelik mimarinin biçimlenişi de değişmiştir.

Bu araştırmada, başkent İstanbul’da Osmanlı klasik üslubunun yerleştiği 16. yy. ile köklü değişimin başlamasına kadarki süreçte, 18. yy sonuna kadar inşa edilen orta ve yüksek dereceli eğitim yapıları olan medreseler tespit edilerek, tarihsel ve mimari özellikleri açısından değerlendirilmiş ve halen mevcut olanlarının koruma sorunlarının belirlenmesine çalışılmıştır. Çalışmada medreselerin konumları, plan tipleri, bilinen onarımları, tescil durumları ve tarihleri, ilgili kurul kararları, bilinen ve güncel işlev ve koruma durumları incelenmiş; yapılarla ilgili sorunlar tespit edilerek, daha iyi korunmaları yönünde tavsiyeler işlevleri özelinde belirtilmiştir.

1. Medresenin Tanımı ve Mimari Özellikleri

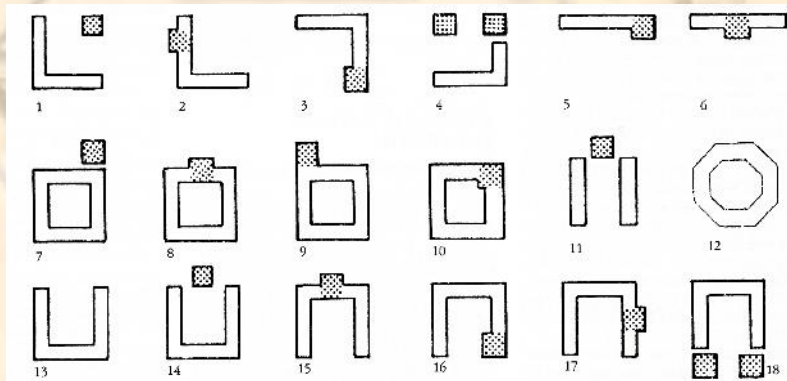
Medrese Arapçada “ders yapılan” ya da “ders çalışılan yer” anlamlarına gelmektedir (Kurşun, 2008: 36). “Çalışma yeri” anlamına gelen “me” öneki ile “öğrendi/sürekli okudu” anlamındaki “derese” fiilinden türetilmiş bir kelimedir. Tüm İslam devletlerinde olduğu gibi Osmanlı Devleti’nde de orta ve yüksek dereceli eğitim kurumları medreselerdir (Necipoglu, 2008: 86). İslam dünyasında medreselerden önce, eğitim-öğretim faaliyetleri camilerde ve hocaların evlerinde verilmekteydi (Ahunbay, 1988: 240). Fakat nüfusun çoğalması ve diğer şehirlerden gelen öğrencilerin artması ile birlikte başka bir eğitim yapısına ihtiyaç duyularak medreseler kurulmuştur. Osmanlı medrese sistemi ilk devirde Anadolu Selçuklu ve Anadolu Beylikleri medrese sisteminin devamı olarak ortaya çıkmıştır. Yıldırım Bayezid (1389-1402) ve II. Murat (1421-1451) devirlerinde medreseler üzerinde bir derecelendirmeye ve düzenlemeye gidilmiştir (Kütükoğlu, 2000: 3). Medreseler eğitim verilen derslere göre farklılık göstermektedirler. Sıbyan mekteplerindeki ilk eğitimden sonra gidilen genel medreselere türlerinin ilki denilebilir (Ahunbay, 1993: 321). Bu tür medreseler köylere kadar yayılmıştır. İkinci tür medreseler ise belli konularda ihtisaslaşmış olan medreselerdir (Ahunbay 1993: 321). Bunlar darülkurra, darülhadis, tıp medreseleridir. Darülkurralarda kıraat, mahreç eğitimi gibi eğitimler verilirken, darülhadislerde ise hadis eğitimi verilmektedir. (Ahunbay, 1993: 322). Padişah ve vezirlere yaptırılan medreseler en üst seviide olanlardır. Her medreseyi tamamlayan öğrenci, orada bulunan müderristen icazetname alırdı (Kasmo, 2008:10). Bu icazetname ile bir sonraki eğitim basamağına geçilirdi. Müderrislerden İstanbul’da görevli olanlar buradan kadılığa, kazaskerliğe ve şeyhülislamlığa kadar yükselebilmektedirler (Ahunbay, 1993: 321).

Şekil 1. İncelenen medreselerin konum ve yapım yıllarına göre dağılımları görülmektedir (Öztürk, 2018).

Osmanlı döneminde etkinlik alanları genişleyen ve Tanzimat Dönemi'ne kadar sayıları artan medreseler için vakıflar kurulmuş, vakıflar mütevellileri tarafından idare edilmiştir. Medreselerin kontrolü ile sorumlu müderris ve mütevellî heyeti devlet tarafından atanmıştır. Vakıflar, bina yapmak, müderris ve talebelere maaş vermek, ihtiyaç içinde bulunanlara yardım etmek gibi görevler üstlenmişler ve öğrencilerin parasız eğitim almasına olanak sağlamışlardır (Kütükoğlu, 2000: 25). Öğrencilerin yiyecekleri aynı külliye programı içindeki imareten sağlanmış ve bazı medreselerde öğrencilere günlük yevmiye de verilmiştir. Hatta Ramazan ayında çeşitli yerlere gönderilen öğrenciler, buralarda vaaz ettirilerek, namaz kıldırarak toplum önüne çıkarılmıştır (Kütükoğlu, 2000: 26). Böylece medreseler ile halk arasındaki iletişim kuvvetlendirilerek, insanların medrese kurumuna olan güvenleri artırılmıştır. Ayrıca medreselerde düzenli olarak kayıt tutulmuştur (Kütükoğlu, 2000: 7). Vakıf olarak işletildikleri için odaların boş-dolu durumları, odada kaç kişinin kalacağı, evli olanların medresede kalmadıklarının kontrolü³, medresede ders veren müderrislerin görev süreleri gibi hususlar vakıf yönetimi tarafından takip edilmiştir (Kütükoğlu, 2000: 7).

İstanbul'da inşa edilmiş olan medreselerin Fatih İlçesi'nde yoğunlaştığı görülür (Şekil 1). Bu medreseler bir külliye veya manzumenin içinde veyahut da tek başlarına inşa edilmiştir (Kütükoğlu, 2000: 6). Günümüze ulaşan medreselerin kargir yapılar oldukları görülmektedir.

Şekil 2. Ahunbay'a göre hücrelerin dizilişleri ve dersane ile olan ilişkilerine bağlı olarak medrese plan düzenleri görülmektedir. 1-4 l-plan, 5-6 yanyana tek dizi, 7-10 dikdörtgen plan, 11 karşılıklı iki dizi, 12 sekizgen plan, 13-18 u-plan (Ahunbay 1993: 325).

Medreseleri mimari özellikleri açısından değerlendiren ilk bilimsel çalışma Semavi Eyice'ye aittir (Eyice, 1979: 116-118). 16-18. yy.'lar arası medreselerin incelendiği bu çalışmada Eyice, medreseleri bir külliye içinde yer almaları, bağımsız olarak yapılmış olmaları ve sultan medreseleri olarak üç başlıkta ele almıştır (Eyice, 1979: 116-118). Eyice'den sonra, Osmanlı eğitim yapıları üzerine Zeynep Ahunbay'ın yapmış olduğu kapsamlı çalışmada ise, medreselerin temel bileşeni olan dershanenin konumuna göre bir plan tipolojisi belirlenmiştir (Şekil 2). Bu tipolojiye göre medreseler altı ana başlıkta ele alınmıştır: 1. Yan yana tek dizi, 2. Karşılıklı iki dizi, 3. L-plan, 4. U-plan, 5. Dikdörtgen plan, 6. Sekizgen plandır (Ahunbay, 1993: 325). Sözkonusu altı farklı plan tipine örnek olarak: 1. Yanyana tek dizi için Süleymaniye Tıp Medresesi, 2. Karşılıklı iki dizi için Sokullu Mehmet Paşa Medresesi, 3. L-plan tipi için Köprülü Mehmet Paşa Medresesi, Merzifonlu Kara Mustafa Paşa Medresesi, 4. U-plan tipi için Sultan

³ Osmanlı medreselerinde kalan talebeler, hücrelerinde kaldıkları sürece bekâr olmak durumundaydılar.

Selim Medresesi, 5. dikdörtgen plan tipi için Kılıç Ali Paşa Medresesi ve 6. Sekizgen plan tipi için de Rüstem Paşa Medresesi verilebilir.

YAPIM YILI	MEDRESE İSMİ	PLAN TİPİ	TESCİL TARİHİ	GÜNCEL İŞLEV	HARAP HALDE	RESTORASYON ONDA	FİZİKSEL SOR.	İŞLEVSEL SOR.	RESTORASYON SOR.	MALZEME SOR.	STRÜKTÜREL SOR.	GENEL DEĞERLENDİRME
1	1503	EFDALZADE MEDRESESİ	U-plan	17.07.1987	Demek		X	X	X	X	X	KÖTÜ
2	1506	SULTAN BEYAZID MEDRESESİ	U-plan	16.09.1987	Kütüphane	X						RESTORASYON
3	1533	ÇÜBAŞ MEDRESESİ	U-plan	16.09.1987	Demek	X						RESTORASYON
4	1541	TERCÜMAN YUNUS MEDRESESİ		16.09.1987	Müftülük-kurs							İYİ
5	1539	HASEKİ SULTAN MEDRESESİ	U-plan	16.12.1992	Dişnet-eğitim m.			X				İYİ
6	1547	ŞEHZADE MEDRESESİ	U-plan	9.08.1977	Vakıf							
7	1545	KEPENEKÇİ SİNAN PAŞA MEDRESESİ	L-plan	9.04.1977	Harap durumda	X						RESTORASYON
8	1548	MİHRİMAH SULTAN (ÜSKÜDAR) MEDRESESİ	U-plan	14.04.1973	Tıp merkezi		X	X				İYİ
9	1549	SULTAN SELİM MEDRESESİ	U-plan	24.06.1992	Klinik		X	X	X	X		KÖTÜ
10	1550	RÜSTEM PAŞA MEDRESESİ	8-gen p.	24.06.1962	Demek				X	X		İYİ
11	1556	HAYDAR PAŞA MEDRESESİ	U-plan	2.07.1987	Mescid	X						RESTORASYON
12	1556	SİNAN PAŞA MEDRESESİ (BEŞİKTAŞ)	U-plan	13.01.2004	Müftülük-kurs					X		İYİ
13	1558	SÖLEYMANIYE KÜLLİYESİ EVVEL MEDRESE	kare	9.04.1977	Kütüphane							İYİ
14	1558	SÖLEYMANIYE KÜLLİYESİ SANİ MEDRESE	kare	9.04.1977	Kütüphane							İYİ
15	1558	SÖLEYMANIYE KÜLLİYESİ SALİS MEDRESE	kare	9.04.1977	Üniversite							İYİ
16	1558	SÖLEYMANIYE KÜLLİYESİ RABİ MEDRESE	kare	9.04.1977	TUBA							İYİ
17	1558	SÖLEYMANIYE KÜLLİYESİ TIP MEDRESESİ	tek dizi	9.04.1977	Kitap onarım mer.							İYİ
18	1558	SÖLEYMANIYE KÜLLİYESİ DARÜLKURRA		9.04.1977	İşlevsiz							İYİ
19	1558	SÖLEYMANIYE KÜLLİYESİ DARÜLHADİS	L-plan	9.04.1977	Üniversite							İYİ
20	1558	SÖLEYMANIYE KÜLLİYESİ MÜLAZIMLAR MEDRESESİ		9.04.1977	Üniversite		X			X		İYİ
21	1560	CAFERAGA MEDRESESİ	U-plan	12.06.1976	Vakıf-ticaret		X	X	X	X		KÖTÜ
22	1560	ESEKAPİ (ISAKAPİ) MEDRESESİ		16.12.1992	Yeşilay merkezi		X					İYİ
23	1565	GAZİ (KARA) AHMED PAŞA MEDRESESİ	U-plan	24.06.1992	Öğrenci yurdu							İYİ
24	1568	CEDİD ALİ PAŞA (SEMİZ ALİ PAŞA) MEDRESESİ	U-plan	14.03.1981	Vakıf		X	X		X	X	KÖTÜ
25	1568	HASEKİ GEVHER SULTAN MEDRESESİ	U-plan	16.12.1992	Demek	X						RESTORASYON
26	1569	MİHRİMAH SULTAN (EDİRNEKAPİ) MEDRESESİ	U-plan	24.06.1992	Demek		X					İYİ
27	1569	İSMİHAN SULTAN MEDRESESİ	dikdörtgen	15.01.1977	Sağlık ocağı	X						RESTORASYON
28	1571	SOKULLU MEHMET PAŞA MEDRESESİ	iki dizi	10.09.1982	Müftülük-kurs		X			X	X	ORTA
29	1580	MEHMET AĞA MEDRESESİ	U-plan	14.07.1978	Yazarlar Birliği Mer.		X	X	X	X	X	KÖTÜ
30	1580	KILIÇ ALI PAŞA MEDRESESİ	kare	15.10.2003	Vakıf			X				İYİ
31	1580	ŞEMİSİ PAŞA MEDRESESİ	L-plan	14.04.1973	Kütüphane							İYİ
32	1582	ZAL MAHMUD PAŞA MEDRESESİ	U-plan	15.01.1977	Sahafalar çarşısı		X		X	X		ORTA
33	1583	VALDE-İ ATİK MEDRESESİ	U-plan	14.04.1973	Demek		X	X				ORTA
34	1590	GAZANFER AĞA MEDRESESİ	U-plan	16.09.1987	Vakıf			X				İYİ
35	1593	SİNAN PAŞA MEDRESESİ (BEYAZIT)	U-plan	26.01.2005	Vakıf		X		X	X		KÖTÜ
36	1596	HAFİZ AHMED PAŞA MEDRESESİ	U-plan	4.08.1963	Demek		X		X	X		KÖTÜ
37	1597	HADİM HASAN PAŞA MEDRESESİ	U-plan	19.01.1980	Vakıf		X	X	X	X		KÖTÜ
38	1610	KUYUCU MURAD PAŞA MEDRESESİ	L-plan	14.03.1990	Üniversite	X						RESTORASYON
39	1619	SULTANAHMET MEDRESESİ	dikdörtgen	26.01.2005	Vakıf			X				ORTA
40	1635	BAYRAMPAŞA MEDRESESİ	U-plan	16.12.1992	Demek	X						RESTORASYON
41	1640	ÇİNLİ MEDRESE	U-plan	14.04.1973	Demek	X						RESTORASYON
42	1659	HASODABAŞI HASAN AĞA MEDRESESİ	U-plan	Tescilsiz	Demek			X	X			ORTA
43	1661	KÖPRÜLÜ MEHMET PAŞA MEDRESESİ	L-plan	18.10.1989	Vakıf-Kütüphane		X			X		ORTA
44	1664	NIŞANCI MEHMET PAŞA MEDRESESİ	L-plan	16.12.1992	Vakıf			X				İYİ
45	1691	MERZİFONLU KARA MUSTAFA PAŞA MEDRESESİ	L-plan	18.10.1989	Vakıf-Kütüphane		X			X		ORTA
46	1700	AMCAZADE HÜSEYİN PAŞA MEDRESESİ	U-plan	24.06.1992	Mitçe-kapalı		X	X	X	X	X	KÖTÜ
47	1700	FEYZULLAH EFENDİ MEDRESESİ	L-plan	24.06.1992	Millet Kütüphanesi		X					İYİ
48	1705	CEDİD MEHMET EFENDİ MEDRESESİ	U-plan	10.09.1988	Sanatkarlar Çarşısı			X		X		İYİ
49	1705	BEREKETZADE MEDRESESİ	L-plan	12.03.1983	Camii		X	X	X	X	X	KÖTÜ
50	1707	ANKARAVİ MEHMET EFENDİ MEDRESESİ	U-plan	7.05.1953	Vakıf		X	X	X	X	X	KÖTÜ
51	1716	ÇORLULU ALİ PAŞA MEDRESESİ	L-plan	26.01.2005	Kafe-ticaret		X	X	X	X	X	KÖTÜ
52	1717	DAMAD İBRAHİM PAŞA MEDRESESİ	U-plan	9.04.1977	Vakıf	X						RESTORASYON
53	1722	AHMEDİYE MEDRESESİ	L-plan	14.04.1973	Müftülük-kurs		X		X			ORTA
54	1724	ESAD EFENDİ MEDRESESİ	U-plan	16.08.1987	Kütüphane					X		İYİ
55	1735	DARÜLHADİS-İ HACİ BEŞİR AĞA	L-plan	2.02.2000	Vakıf	X						RESTORASYON
56	1745	ELHAC BEŞİR AĞA MEDRESESİ	U-plan	12.11.2003	Demek	X						RESTORASYON
57	1746	SEYYİD HASAN PAŞA MEDRESESİ	U-plan	9.05.1970	Üniversite		X		X	X		ORTA
58	1754	KABA HALLİ MEDRESESİ	U-plan	14.03.1981	Vakıf	X						RESTORASYON
59	1747	CEDİD ABDÜRRAHİM EFENDİ MEDRESESİ	U-plan	16.09.1987	Müftülük-kurs		X		X	X	X	KÖTÜ
60	1756	NURUOSMANIYE MEDRESESİ	U-plan	26.01.2005	Müftülük-kurs				X			İYİ
61	1781	HAMİDİYE MEDRESESİ	dikdörtgen	22.11.2000	İstanbul Ticaret Borsası		X	X	X	X	X	KÖTÜ

Şekil 3. İncelenen medreselerin isimleri, plan tipleri, tescil tarihleri, güncel işlevleri ile korunma durumlarını gösterir tablo (Öztürk, 2018).

2. Medreselerin İşlevlerine Yönelik Tespit ve Sorunlar

Osmanlı eğitim yapılarına ait birçok araştırma, yayın vb. çalışmalar bulunmasına karşın, medreselerin kapatıldığı⁴ yıl olan 1924 yılından sonra farklı işlevlerle kullanılan bu yapıların işlev-kaynaklı koruma sorunları mimari bir bütünlük içinde ele alınmamıştır. Bu konudaki tek istisna, Zeynep Ahunbay'ın "İstanbul Medreseleri, Koruma ve Yeniden Kullanım Açısından Bir Değerlendirme" başlıklı doçentlik tezidir.⁵ İstanbul'daki medreselerin çok kapsamlı biçimde ele alınarak değerlendirildiği bu çalışmanın 1980'de tamamlanmasının ardından geçen 39 yıl içinde yapılarda ve işlevlerinde çeşitli değişimler olmuştur. Bu makalenin hazırlık aşamasında İstanbul medreseleri 16.-18. yy' lar ile

⁴ Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde 3 Mart 1924'te Tevhid-i Tedrisat (Öğretim Birliği) Kanunu kabul edildi. Bu kanunla, medreseler kaldırıldı ve Türkiye Cumhuriyeti sınırları içindeki bütün okullar, Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlandı.

⁵ Basılı olmadığı için kaynakçada bu çalışma yer almamaktadır.

sınırlandırılmıştır. Osmanlı Klasik üslubunun yerleştiği 16. yüzyıl ile eğitim yapılarının hem mimari hem de eğitim biçimleri açısından radikal biçimde değişmeye başladığı 18. yüzyıl sonuna kadarki süreç ele alınmıştır.

Çalışmada işlev değişikliklerinin yanı sıra yapılan müdahaleler ile deprem vb. doğal afetler nedeniyle özgün planları, cephe düzenleri ve malzemeleri değiştirilen bu kültür varlıklarının günümüzde sahip olduğu koruma sorunları tespit edilerek; bunların giderilmesi yönünde yaklaşımlar belirlenmeye çalışılmıştır. Bu amaca yönelik olarak, İstanbul'daki 16-18. yüzyıllara ait medreselerden günümüze ulaşan 61 tanesi arşiv belgelerinin incelenmesi, literatür taraması ve saha çalışmalarında gerçekleştirilen yerinde tespitler ile ele alınmış; aynı döneme ait olduğu bilinen fakat günümüze ulaşmamış 33 medrese güncel işlevleri kapsamında değerlendirilemeyecekleri için kapsam dışında bırakılmıştır.

Çalışma kapsamındaki medreselerin plan tipleri Ahunbay'ın tipolojik çalışmasına göre değerlendirilmiştir. Çalışmada incelenen 61 medresenin 8 tanesinin 2017 yılında onarımda olduğu, 41 tanesinin vakıf/dernek, 12 tanesinin kamu hizmetinde (idari, iktisadi, sosyal ve bilimsel-teknik-kültürel hizmetlerde) kullanıldığı tespit edilmiştir (Şekil 3).

Geçmişe ait bu eğitim yapıları, günümüzde buldukları konum ve kadastral durumları ile tanımlandıktan sonra tarihçe, mimari özellikler ve koruma sorunları başlıkları altında ayrıntılı olarak irdelenmiştir. Bu irdelemeler sonucunda ortaya çıkan koruma sorunlarını aşağıdaki başlıklar altında toplamak mümkündür.

2.1. Yapıların tahsis edildikleri kullanıcıların nitelikleri, verilen işlevlerin yapıların tarihi kimliği ve değeri ile bağdaşmaması ve eğitim yapıları olarak özgün vakfedilme amacının dışına çıkılması

İncelenen yapıların kadastral durumları hakkındaki bilgiler, ilgili koruma kurullarının arşivlerinden, ulaşılabilen tapu kayıtlarından ya da İBB Kültürel Miras Koruma Müdürlüğü arşivinden temin edilmiştir. Medreselerin kullanımlarının kamu ve vakıflar tarafından olmak üzere iki ana kategoriye ayrıldığı söylenebilir. Medreselerin kamu ve vakıf idaresi olmak üzere devlet kuruluşlarınca kullanılıyor olmaları korunmaları yönünde bir güvence gibi görüne de; vakıf veya dernek olarak kullanılan bazı yapıların işlev değiştirirken özgün niteliklerini kaybettikleri gözlemlenmiştir. Bunu örnekle açıklamak gerekirse; bir vakfın genel merkezi olarak kullanılan bazı medreseler, vakıf yönetimindeki üst düzey kişilerin özel kullanımına tahsis edilmekte ve kamusal fayda sağlama ile eğitim odaklı olan vakfedilme amaçlarından çok uzaklaşmaktadırlar. Yeni bir yapıya da kolayca verilebilecek böyle bir işlev asıl işlevi eğitim olan medreseler için uygun değildir. Genel olarak tüm medreseler kamu yararı gözetilerek halka açık olmalı ve buralarda eğitim işlevinin sürdürülmesine olanak tanınmalıdır. Örneğin bu yapılarda İSMEK gibi kurumların halk sanatları, el işleri, Osmanlıca, ebru vb. eğitimleri verilebilir. Bunun dışında bazı medreseler ise kullanılıyor gibi görünmekle birlikte aslında çoğu birimleri boş ve harap durumdadır. Buna örnek olarak Fatih'te bulunan Efdalzade Medresesi gösterilebilir (Şekil 4). Günümüzde mescit ve eğitim merkezi işlevleriyle kullanılan medrese ivedilikle bilimsel bir onarıma ihtiyaç duymaktadır.

Medreselerin tahsis edildikleri kullanıcıların kültürel mirası koruma bilincine sahip olmamaları da sorunlara neden olan başka bir husustur. Bu durum, yapının özgün kimliğiyle bağdaşmayan uygulamaların önünü açmaktadır. Ayrıca yapılan müdahalelerde günümüz konfor koşullarını karşılamak üzere yapılara aşırı bir tesisat yükü gelmektedir. Modern yaşamın getirdiği teknolojik olanaklardan yararlanma isteği de bir sorun oluşturmaktadır.

Şekil 4. Efdalzade medresesi girişi (Öztürk, 2017)

Şekil 5. Gazi Kara Ahmet Paşa medresesinin yurt olarak kullanımından dolayı cephede tesisat kanalı görülmektedir (Öztürk, 2017).

Yeniden kullanım sürecinde yapılar kabul edilebilir bir yaşam standardına yükseltilirken, özgünlüğü, bütünlüğü ve anlamı saygı görmelidir. Özellikle koruma bilincinden yoksun olunması, ekonomik boyutun çok fazla ön plana

çıkarılmasına neden olmaktadır. Örnek vermek gerekirse, klima sistemlerinde VRF sistem olarak tek bir üniteye bağlı bir sistem kurulabilecekken, maliyetten kaçınarak split klima sistemleri ile hem medreselerin cepheleri bozulmakta, hem de birbirinden bağımsız bir çok tesisat elemanı (kablo, boru vb.) özgün doku tahrip edilerek duvarlardan geçmektedir.

Bu duruma Üsküdar Mihrimah Sultan Medresesi örnek olarak gösterilebilir. Bir sağlık merkezi olarak kullanılan medreseye gerek dershanesinin röntgen odası olarak tamamen içe dönük bir işlevle kullanılması, gerekse avlusunun uygun olmayan bir işlevle kapatılması gibi uygun olmayan ekler dışında, çok da ağır bir tesisat yükü getirilmiştir. Keza yurt olarak kullanılan Gazi Kara Ahmet Paşa medresesi için de benzer durum söz konusudur. Yurt kullanımının getirdiği ağır tesisat yükü yapının özgünlüğüne, mimari bütünlüğüne zarar vermektedir (Şekil 5).

2.2 Yapıların Birer Kültür Varlığı Olarak Geç Tescil Edilmeleri

Tarihi bir çevrede yapılacak kentsel planlama çalışmalarında gerekli pek çok ve hatta kimi zaman oldukça karmaşık nitelikte zorunlu unsur bulunsa da, en temel aşamalarından biri, mevcut tarihi alana dair kapsamlı ve multidisipliner bir araştırmanın gerçekleştirilmesi, araştırmalardan elde edilen bilgi birikiminin derlenmesi ve bir envanter oluşturulmasıdır (Benli ve Özer, 2018:96). Kültür varlıklarının yasalar ile koruma altına alınabilmeleri için eserler ile ilgili envanter çalışmalarının tamamlanarak, anıt fişlerinin doldurulması ve tescil edilmeleri gerekmektedir. Çalışmada incelenen medreselerin tescil tarihlerinin oldukça geç olduğu tespit edilmiştir. İncelenmiş olan 61 medresenin 60'ı tescillidir. 1950-1960 arası 1 medrese, 1960-1970 arası 2 medrese, 1970-1980 20 arası medrese, 1980-2000 arası 27 medrese, 2000 ve sonrasında ise 10 medrese tescil edilmiştir (Şekil 3).

Şekil 6. Çorlulu Ali Paşa Medresesi'nin güncel işlevinden kaynaklanan yapının iç mekânında aşırı tesisat yükü ve ticari eşyalarla kültürel miras algısının yok edilmesi (Öztürk, 2017).

Tescil işleminin geç yapılması medreselerin herhangi bir kontrol mekanizması olmaksızın tüm müdahale ve değişikliklere açık bulunmasına yol açmıştır. Medreseler geçirdikleri onarım ve müdahaleler öncesindeki halleri ile ayrıntılı olarak belgelenmemiş; bunun yanı sıra koruma gruplarının belirlenerek yapılabilecek müdahalelere sınır getirilmesi de 2000 yılından sonra gerçekleşmiştir. En geç tescil edilen medreselere örnek olarak 2005 yılında tescilleri gerçekleşen Çorlulu Ali Paşa ve Sultanahmet Medreseleri verilebilir. Bu gecikme yapıların korunması konusunda bir zafiyet yaratmıştır (Şekil 6).

2.3 Proje, İhale ve Restorasyon Sürecinde Yaşanan Aksaklık ve Sorunlar

Restorasyonun proje, ihale ve uygulama aşamalarında pek çok sorun ile karşılaşmaktadır. Bunlar restorasyon öncesi yetersiz hazırlanan projelerden, ihale sürecinden, eski eser restorasyonunda kullanılan malzemelerin niteliği ve temininden, restorasyon uygulamalarında çalışan kalifiye eleman eksikliğinden, verilen yeni işlevin uyumsuzluğundan kaynaklanan sorunlar olmak üzere kısaca özetlenebilir.

Şekil 7. Sağlık merkezi olarak kullanılan Üsküdar Mihrimah Sultan Medresesi'nde kapatılmış olan iç avlu (Esmer, 2018).

Yapılan incelemeler sonucu, herhangi bir medrese için bir onarım yapılması gündeme geldiği zaman, ihale ve projelendirme sürecinin çok uzun sürdüğü ve bu süreçte yapıdaki hasarların arttığı tespit edilmiştir. Örneğin külliye yapılarının farklı kuruluşlarca kullanılması nedeniyle bir külliyeğe bağlı medreselerde ortak bir yönetim anlayışı ve bütçe dengelemesi yapılamadığından bütünü kapsayan bakım ve onarım çalışmaları aksamaktadır (Ekimci ve Ahunbay, 2016: 8). Projelerin resmi kurumlarca onaylanmasının ardından, uygulama ihalesine çıkılması ve onarımın başlaması da 5-6 yıl gibi bir süreyi bulabilmektedir. Bu süre çeşitli medreselerin kurul kayıtlarındaki proje onay tarihleri ile onarımlarının yapıldığı tarihlerde, projelerde yapılan revizyonlar ve/veya tashiherin yine kurul dosyasındaki karar tarihleri karşılaştırılarak ortaya çıkarılmıştır. Bu durumda medrese için hazırlanan müdahale paftaları da geçen zaman zarfında güncelliğini yitirebilmektedir. Buna örnek olarak Kepenekçi Sinan Paşa Medresesi

verilebilir. Günümüzde onarılmayı bekleyen medresenin proje çalışması 2000'lerin başında hazırlanmaya başlamış, 2008'de ilgili bölge kurulu tarafından onaylanmış⁶, fakat hala uygulamaya geçilmemiştir.

Bir diğer husus medrese için hazırlanan projelerde yapının onarım sonrası işlevinin tam olarak belirlenmemiş olmasıdır. Proje hazırlanırken medresenin işlevine karar verilmediği için yapı onarım sonrasında herhangi bir işlev ile ilişkilendirilmektedir. Bu durum yapının korunmasında uzun vadede olumsuz durumların ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Ayrıca yapılan altyapı çalışmaları ile yeni kullanım önerisi birbirine uyum göstermemektedir. Dolayısıyla, yapılan müdahaleler, kullanım yükü, getirilen ekler vb. konularda artışa neden olmaktadır. Kültür varlığının özgün işlevi dışında başka bir işlev için kullanılması yönünde alınan kararın gerektirdiği müdahalelerin bir koruma projesi kapsamında uygulanması gerekir.

Onarım uygulamalarında yaşanan sorunlardan birisi de, şantiyede sıva raspa yapıldıktan sonra ortaya çıkan detaylara göre revize edilen projelerin 3 ay ile 2 yıl arası süren kurul onaylarının çok uzun zaman alması ve müteakiben işin hızlıca yetiştirilebilmesi adına olumsuz hava koşullarına rağmen uygulamaların hızlıca imal edilmek zorunda kalınmasıdır. Bu olumsuz durum, 01 Ocak 2019'dan itibaren İstanbul'daki uygulamalarda uygun olmayan hava şartlarında çalışılmama önleminin Çevre ve Şehircilik Bakanlığı genelgesi ile Ümraniye, Sancaktepe, Eyüp, Çatalca, Çekmeköy, Arnavutköy İlçeleri dışında (bu ilçeler için genellikle Ocak ayı içinde çalışılmaması öngörülmektedir) çalışmaya engel gün olmadığı kararının alınmış olması ile devam edecektir (24.09.2018 tarih, 19644152-010.06.02/1615-166191 sayılı karar uyarınca).

Şantiye çalışmalarındaki müdahaleler ve seçilen yeni malzemelerin niteliğinde de sorunlarla karşılaşmaktadır. İhale kanunundaki açıklardan faydalanan kimi deneyimsiz firmalar, koruma uzmanı olmayan, ya da yapının yapıldığı dönem konusunda uzmanlığı bulunmayan mimarlarla çalışmakta, niteliksiz malzeme ile yapılan onarımlar sonrası kısa süre sonunda yapılarda sorunlar baş göstermektedir. Eksik ve hatalı onarımlarla kullanıcılara tahsis edilen yapılarda ortaya çıkan sorunlara da kullanıcıların müdahale etmeleri öngörülmektedir. Oysa, onarımların doğru biçimde uygulanması, yönetimlerin temel görevidir (Ekimci 2013:81). Mimari koruma, koruma etiğine uygun olarak bilimsel ve sistemli araştırma ve değerlendirmelere dayanmalıdır. Gerektiğinde onarımları denetleyecek bir bilim kurulu oluşturulmalıdır. Yine şantiye aşamasında karşılaşılan sorunlardan biri, uygulanacak yeni işlev için yapının özgün kimliği ve algısını bozacak bazı uygulamaların yapılmasıdır. Bunlar içinde oldukça sık görülen müdahalelerden biri revakların kapatılmasıdır. Bu uygulamanın yapıya zarar vermeden hafif ve geri-döndürülebilir malzemeler ile yapılanları olmakla birlikte, çok ağır müdahalelerin de uygulandığı gözlemlenmiştir. Örneğin günümüzde sağlık merkezi olarak kullanılan Üsküdar Mihrimah Sultan Medresesi'nde, uygulama projeleri onaylanmadan başlanan inşaatta, avludaki ağaçlar sökülüş, dersane ve bazı hücreler duvarlar ve ara katlar ile bölünmüş veya birleştirilmiş, avlu çelik konstrüksiyon bir çatı ile kapatılmıştır (Şekil 7). Buna karşın, Hadım Hasan Paşa Medresesi'ndeki çelik-cam ek uygulaması, hem teknik olarak, hem de yapıya yaklaşım olarak daha olumlu bulunmuştur.

⁶ TC Kültür ve Turizm Bakanlığı, İstanbul Yenileme Alanları Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu 25.12.2008 tarihli, 554 numaralı kararı uyarınca.

2.4 Periyodik Bakım-Onarım Sağlanamaması

Yukarıda bahsedilen sorunlarla birlikte kullanıcıya teslim edilen ve kullanılmakta olan medreseler ile ilgili periyodik denetimlerin yapılmadığı, yazarlar tarafından kullanıcılar ile yapılan anketler sonucunda tespit edilmiştir. Buna göre medreselerin koruma durumları etkin bir denetim mekanizması ile takip edilmemekte ve izinsiz yapılan muhdes eklerin tespit edilmesinde geç kalınmaktadır.

SONUÇ:

İncelenen medreseler, Osmanlı Klasik Dönemi'nden Osmanlı Baroğu'na uzanan üç asır boyunca üretildikleri dönemin mimari yaklaşımlarını, yapım teknikleri ve malzemesini, yapı boyut ve oranlarını sergilerler. Bu yapılar, aynı zamanda dönemlerinin eğitim anlayışı, sosyal yaşantısı ve kültürünün simgesi ve kanıtıdır. Bu kültür varlıklarının en iyi şekilde korunması, özgün malzeme, yapım tekniği ve mimari kurgularını kaybetmemeleri büyük önem taşımaktadır. Simgesel değerleriyle kentliler açısından farklılık ve saygınlık yaratabilen kültürel miras öğeleri, aynı zamanda kentte yaşayanların anılarını, o kentle olan bağlarını canlı tutarak hem kentsel aidiyetin, hem de toplumsal bir paylaşımın, birliğin ve sürekliliğin, başka bir deyişle kentsel belleğin oluşmasında büyük rol oynar (Polat ve Yıldız, 2018:2).

Söz konusu medreseler için uygun olan yeniden işlevlendirme kararları koruma disiplininin uzmanlar tarafından değerlendirilmeli; mimari koruma yaklaşımı, mimari mirasın bütünlüğünü, parçası olduğu sosyal ve kültürel bağlam ile birlikte dikkate alınmalıdır. Eğitim yapıları üzerine yapılan benzer çalışmalarla da ortaya konduğu üzere, bu yapıların bütüncül bir strateji içinde değerlendirilip korunması gereklidir (Balcan ve Binan, 2019: 260). Söz konusu yapıların özgünlüğü, bütünlüğü ve anlamı ile bağdaşmayacak uygun olmayan kimi işlevlerle ve ağır tesisat yükleri altında değersizleştirilmesi kabul edilemez. Verilen işlevlerin yapıların mimari özelliklerini kapatmayacak, değiştirmeyecek ve hatta öne çıkaracak nitelikte olması gerekir. Bu tanıma uygun ve olumlu bir örnek olarak Üsküdar'daki Şemsi Paşa Medresesi verilebilir (Şekil 8). Kütüphane olarak kullanılan yapı, hem restorasyonu, hem de işleviyle olumlu bir örnektir. Bu işlevle hem eğitim yapısı olarak kullanılmakta, hem de kamu yararı gözetilmiş olmaktadır. Yapılan müdahaleler ise yapının özgün mimari karakterine saygı çerçevesinde uygulanmıştır.

Kent Akademisi

Şekil 8. Üsküdar'daki Şemsi Paşa Medresesi kütüphane işlevi ve restorasyonun niteliği ile olumlu bir örnek teşkil etmektedir (Öztürk, 2018).

Günümüzde onarılarak kamu ve vakıflar tarafından kullanılan medreseler, bu sayede halkla ilişkilerini ve eğitim işlevlerini sürdürebilmektedirler. Medrese yapılarının aynı zamanda birer kültür varlığı olduğu değerlendirildiğinde kullanıcıların faaliyet gösterdikleri alan dışında, kültürel miras ve koruma konusunda bilinçlenmeleri ve kültürel değerleri korumaya yönelik çalışmalarda bulunmaları beklenmektedir. Yeni işlevin getirdiği ihtiyaç ve taleplerin kültürel mirasın korunması önceliği açısından koruma projeleri ile belirlenmesi gerekir. Bunların sağlanabilmesi adına, kullanıcıları temsil eden STK'ların ve kamuya hizmet verme görevi üstlenen vakıfların, kültürel mirasın korunması adına yerel yönetimlerle ve koruma uzmanlarıyla iş birliği içinde ve halkla karşılıklı etkileşim içinde olmalarının gerekliliği açıktır.

Çoğunluğu vakıf/dernek genel merkezi olarak kullanılan medreselerin daha ziyade kamu yapısı olarak sosyal kamu hizmetleri ile bilimsel-teknik-kültürel kamu hizmetlerinde kullanılması yapılan çalışma sonucunda tavsiye edilmektedir. Proje, ihale ve restorasyon uygulaması süreçlerinde de ciddi bir iyileştirme gerekmektedir. İhale koşulları, ihaleyi alan firmaların nitelikleri ve tecrübeleri, işin süresinin belirlenme koşulları, uygulamalar ve uygulama sonrasında yapılması gereken denetimler için mekanizmalar geliştirilmeli, restorasyon ihalesine çıkmadan önce doğru ihale usulünün seçilmesi sağlanmalıdır. Medreselerin bütünü için sürekli bir bakım-onarım programının oluşturulması öncelikli olarak ele alınması gereken düzenlemelerden biridir. Medreseler için ayrıca her yapıya özel bir kullanım talimatnamesi oluşturulmalı; medrese kullanıcılarına tahsis edilirken, sözleşmenin bir parçası olarak Vakıflar Genel Müdürlüğü ile kullanıcı tarafından karşılıklı olarak imzalanması sağlanmalıdır. Böylece medrese için

oluşturulan bu kullanım kılavuzu eşliğinde yapının daha iyi biçimde kullanılmasının ve korunmasının mümkün olacağı umulmaktadır.

KAYNAKÇA:

- Ahunbay, Z. (1988). *Mimar Sinan'ın Eğitim Yapıları. Mimarbaşı Koca Sinan, Yaşadığı Çağ ve Eserleri*, İstanbul, Türkiye: Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları.
- Ahunbay, Z. (1993). "Medrese", DBİA, Cilt: 5, s.321-325, Kültür Bakanlığı-Tarih Vakfı ortak yayını, İstanbul, s.321-325.
- Araz, Y. (2013). *16. yüzyıldan 19. yüzyıl başlarına Osmanlı Toplumunda Çocuk Olmak*, Kitap Yayınevi, İstanbul.
- Balcan, C., Binan, D., U. (2019). "Mimar Sinan'ın Sıbyan Mekteplerinin Mimarî Özellikleri ve Modüler Tasarımı Üzerine Bir Araştırma", *Uluslararası Hakemli Tasarım Mimarlık Dergisi*, sayı:16, s.229-268.
- Benli, G., Özer, D., G. (2018). "Kent Kimliğinin Tanımlanmasında Kültür Envanterinin Rolü: Bitlis Sivil Mimarisi", *Uluslararası Hakemli Tasarım Mimarlık Dergisi*, sayı:13, s.92-124.
- Beydilli, K., (1995). *Türk Bilim ve Matbaacılık Tarihinde Mühendishane, Mühendishane Matbaası ve Kütüphanesi (1776-1826)*, Eren Yayıncılık, İstanbul, s.9.
- Ekimci, B., 2013, "Vakıf Eserlerin Restorasyonu ve Üsküdar Selimiye Camisi", *Mimarlık Dergisi*, sayı:372, s.75-81.
- Ekimci, B., Ahunbay, Z. (2016). "Üsküdar'ın Vakıf Eser Kültür Mirası ve Korunması için Öneriler", *Vakıf Restorasyon Yılı*, Sayı:12, s. 6-16.
- Eyice, S. (1979). "Osmanlı Medreselerinin Mimarisi", MEB İslam Ansiklopedisi, cilt:8, s.116-118, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, s.116-118.
- Kasmo, R. (2008), Restoration Project of al-Ahmadiyya School in Aleppo. master thesis, Istanbul Technical University, Institute of Science and Technology.
- Kodaman, B. (1980). *Abdülhamid Devri Eğitim Sistemi*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, VIII. Dizi, Sayı:94, İstanbul.
- Kurşun, Z. (2008). *Yaşayan İstanbul Medreseleri*, İ.B.B. Yayınları, İstanbul, s.36.
- Kütükoğlu, M. S. (2000). *XX. Asra Erişen İstanbul Medreseleri*, XXVII. Dizi, Sayı:4, Türk Tarih Kurumu, İstanbul.
- Necipoglu, G. (2005). *The Age of Sinan, Architectural Culture in the Ottoman Empire*, Reaktion Books, London..
- Polat, S., Yıldız, Ö., T. (2018). Kültürel Miras Alanlarında Kentsel Tasarım ve Toplumsal Katılım: Bursa Hanlar Bölgesi Örneği, *Uluslararası Hakemli Tasarım Mimarlık Dergisi*, sayı:15, s.1-44.

İnternet Kaynakları

<http://orcp.hustoj.com/2016/04/02/icomos-charter-principles-fora-the-analysis-conservation-and-structural-restoration-of-architectural-heritage-2003/> (E.T. 14.05.2019).

EXTENDED ABSTRACT

The fact that Istanbul was an important center of science, education, and culture as the capital of the Ottoman Empire gave way to the construction of many educational structures in the capital as a natural consequence of this. The madrasas, which occupy an important place in the historical urban fabric of Istanbul, were established as institutions of higher and secondary education and served for the research and dissemination of Islamic theology. In the Islamic world, the madrasas, which were supported and guided by the state from the Seljuk-Period onwards, contributed to the public debate, discussion, and evaluation of the social issues affecting the public in political and power struggles.

The Semaniye Madrasas built within the complex of Mehmed II (1451-1481) provided Istanbul to become a capital of science besides being the center of the state in the 15th century. The development period for the madrasas as institutions of secondary and higher education continued until the end of the reign of Süleyman I (1520-1566). However, in the 16. Century, during the reign of Sultan Murad III (1574-1593) a degeneracy in the madrasas began and in the 18. Century, the progressive corruption of the madrasas culminated with the fact that Ottoman education was far behind the level in the European countries. Since the end of the 18th century, concurrent reforms in education were applied: a school of engineering and a medical school were established as contemporary higher education institutions. During the reign of Mahmud II (1808-1839), secondary education

institutions were improved. Starting from Istanbul, the necessity of making the primary schools mandatory with an edict of 1824 was one of the fundamental changes in the 19th century. During the modernization process, which was also called the Westernization period in the 19th century, the changes in the educational system led to changes in the architecture of the educational structures.

In this paper, madrasas built between the 16th-18th centuries, starting with the Ottoman classical style and ending with the Ottoman Baroque style until the beginning of the radical changes in the 19th century, were handled. The structures were identified and evaluated in terms of their historical and architectural features and their current problems of preservation. Until recently, the great majority of the previous studies on the madrasas regarding their state of preservation focused on a single structure rather than an overall evaluation of the madrasas as cultural assets. This paper tries to determine how the functions and regulations affected the madrasas, which were in use with new functions after their existence as institutions of education was ended in 1924 by the Turkish Republic.

With the help of the archival documents and photographs, a comparison of the past and present states of preservation for the madrasas was accomplishable and besides, the previous repairs of the structures were examined. A field study, comprising visits to all madrasas, enabled determination of their current problems of conservation. Moreover, interviews which were conducted with the managers-in-charge helped to evaluate the approach of the current users towards the cultural heritage and its values. Therefore an overall evaluation was possible regarding their functions and how the implementation of these functions following the will of the users who want to benefit the modern technologies regardless of the structures' historical values affected these structures.

To sum up, in the study, the locations of madrasas, their plan types, known repairs, registration status and dates as cultural assets, relevant decrees of the board of conservation, known and current functions were examined. The problems of conservation were identified and some recommendations are stated. It is recommended that the madrasas, which are mostly used as the headquarters of the foundations/guilds, better be used in the social public services and scientific-technical-cultural public services. Significant improvement is also required in qualifications in the preparation of the projects for their restorations and implementation of the restoration procedures. These valuable structures present several challenges in both diagnosis and implementation, beyond the mere application of restoration techniques⁷.

Current functions of the madrasas after their repairs partially maintain the public relations and their educational functions which they possessed when they were founded. Considering that these structures are also cultural assets, their users are expected to be aware of cultural heritage and its values. The needs and demands regarding a new function to a madrasa should be determined within the scope of the conservation projects by experts in terms of prioritizing the preservation of cultural heritage. To provide these, it is clear that the NGOs that represent the users and the foundations that serve the public should interact with the local authorities and conservation experts. A permanent maintenance and repair program for all madrasas is one of the priorities. For each madrasa, a special instruction manual should be created and must be an integral part of the contract of rent. So that the users are acknowledged and warned about the limits which would prevent them from giving harm to these valuable structures. And thus, these important monuments can be preserved as they deserve.

⁷ ICOMOS Charter – Principles for the Analysis, Conservation and Structural Restoration of Architectural Heritage (2003)/ <http://orcp.hustoj.com/2016/04/02/icomos-charter-principles-fora-the-analysis-conservation-and-structural-restoration-of-architectural-heritage-2003/>, item 1.6, p.1.